

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

*НАЦИОНАЛИЗМ И ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИЙ.
ТЕОРИИ- МОДЕЛИ- КОНЦЕПЦИИ.
Сб. под ред. А. Миллера.*

М.: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1994. — 198 с.

Навряд чи можна знайти в суспільно-політичній та історичній літературі останніх років частіше вживані поняття, ніж "нація" та "націоналізм". Однак, на жаль, не завжди кількість переходить у якість — мало кому вдається переступити зачароване коло емоційно забарвлених оцінок та політичної заангажованості. Не сприяє розв'язанню проблеми й те, що українські вчені, позбавлені доступу до вже існуючих теоретичних розробок, змушені "варитися у власному соку". Ми опинилися осторонь тих, без сумніву, революційних процесів у дослідженні національної проблематики на Заході, що відбувалися протягом 1980— 1990-х рр. Поодинокі переклади найвідоміших авторів¹ не дають комплексного і цілісного уявлення про вже вивчені зарубіжними науковцями питання. Нам залишається знову, як це не прикро, "вигадувати велосипед".

Схожі проблеми стоять і перед нашими російськими колегами з Інституту слов'янознавства та балканистики РАН. Слід відзначити, що в умовах політичної свободи вони досить оперативно заповнили вищезгаданий інформаційний вакуум. Результатом роботи в цьому напрямі став вихід у світ збірки "Націоналізм і формування націй. Теорії — моделі — концепції". В ній аналізуються найзначніші зарубіжні теоретичні дослідження з проблем націоналізму, опубліковані в 1970— 1990-ті рр. Видання має аналітично-реферативний характер.

Серед дослідників, яким присвячена низка статей збірника, можна, зокрема, назвати такі відомі імена, як Е. Геллнер, Е. Сміт, М. Грох². Широке охоплення сучасних шкіл та напрямів дало змогу упоряднику і одному з авторів збірника О. Міллеру підбити попередні підсумки вивчення націоналізму як теоретичної проблеми (с. I— IX). Визнання націоналізму як способу сприйняття навколишнього світу і стилю мислення (що разом визначається терміном "дискурс"), а не просто як ідеології або політичної доктрини, допомогло західній науці виробити плідні підходи та аналітичні структури, позбутися емоційних оцінок ("поганій" націоналізм чи "гарний") і трактувати це явище як "оболонку для різних психологічних та ідеологічних конструкцій, які втілюються у цю оболонку остільки, оскільки вона виявляється найефективнішим засобом їх адаптації для масової свідомості" (с. IV). В процесі дослідження націоналістичного дискурсу вчені дійшли згоди стосовно новочасного (модерного) характеру націоналізму: його формування переважна більшість авторів датує другою половиною XVIII ст. Досить докладно описується в літературі вплив різноманітних чинників на формування націоналізму: індустріального розвитку (Е. Геллнер, М. Грох), абсолютистської держави (М. Манн), "друкованого капіталізму" (Б. Андерсон), стандартизованої системи освіти (Е. Геллнер), інтелектуальних еліт (М. Грох, Е. Хобсбаум), етнічності (К. Калхун, Е. Сміт). З огляду на це, перспективним є порівняльне вивчення різних варіантів націоналізму та пропорційного значення в їх розвитку різних чинників (с. VII).

Отже, можна говорити про значний прорив у теоретичній розробці проблем націоналізму в 1980— 1990-ті рр. Проте цей феномен все ж багато в чому залишається "річчю в собі", про що яскраво свідчать аналітичні статті рецензованого збірника, немає згоди щодо того, чи можлива "загальна теорія" націоналізму; яке визначення націоналізму більш адекватне; де існує нація - • в об'єктивній реальності чи в уяві носіїв національної ідентичності; як взаємодіє націоналістичний дискурс з рештою дискурсів та ш. Найбільш перспективним, з точки зору О. Міллера, є дискурсивний підхід. Проте, на нашу думку, цей метод має тенденцію або до фрагментації досліджень (зосередження на варіантах, підтипах, джерелах), або до виходу на високий рівень абстракції в дусі філософії постмодернізму, що само по собі добре, але вимагає побудови дійової теорії "середнього рівня".

Звичайно, методологічне різноманіття - річ природна, необхідна і потребує залучення до наукового обігу та аналізу, з чим успішно впоралися автори збірника. В Україні проблема розбудови національного організму, як завжди, актуальна. Тому, гадаємо, досвід російських учених буде корисним як історикам, так і етнологам та політологам.

¹ Геллнер Э. Нации и национализм. — М., 1991; Геллнер Э. Пришествие национализма : Мифы нации и класса // Путь (Москва). — №1. — 1997; Сміт Е. Національна ідентичність. — К., 1994.

² Схема національного відродження "малих народів" М. Гроха застосовується щодо України у таких працях: Магочий П. Українське національне відродження : Нова аналітична структура // Український історичний журнал. — 1991. — №3; Шпорлюк Р. Українське національне відродження // Україна. Наука і культура. — Вип. 25. — К., 1991; Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. — К., 1993.

К. Ю. ГАЛУШКО (Київ)